

CHET DAVLATLARDA KUNDALIK HAYOTDA SODIR BÓLADIGAN JINOYATLAR UCHUN JAVOBGARLIK MASALALARI

Seydullaeva Darbike Janabergen qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti Magistratura bo'limi
70420113-Jinoyat qonunchiligini qo'llash teoriyasi va nazariyasi 2-
bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19918263>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-aprel 2026 yil

Ma'qullandi: 28-aprel 2026 yil

Nashr qilindi: 30-aprel 2026 yil

KEYWORDS

*kundalik jinoyatchilik;
javobgarlik; sanksiya tizimi;
qiyosiy huquq; muqobil
choralar; restorativ adliya;
proporsionallik*

ABSTRACT

Ushbu maqola chet davlatlarda kundalik hayot kontekstida sodir bo'ladigan jinoyatlar uchun javobgarlik masalalarini qiyosiy-huquqiy va kriminologik yondashuvda tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi turli yurisdiksiyalarda mayda, ammo ommaviy tarqalgan deliktlar bo'yicha javobgarlikning shakllanishi, sanksiya arxitekturasi va protsessual filtrlari qanday ishlashini aniqlash hamda amaliy samarador mezonlarini taklif etishdan iborat. Metodologiya sifatida normativ-huquqiy tahlil, qiyosiy usul, doktrinal sharh, sud amaliyoti va ochiq statistik manbalar kontent-tahlili qo'llanildi. Ilmiy yangilik kundalikKundalik jinoyatchilik bo'yicha javobgarlikni baholash uchun uch mezonli modelni asoslashdir: proporsionallik va differensiallashuv, muqobil ta'sir choralarning ustuvorligi hamda protsessual iqtisod va adolat muvozanati. Natijalar sanksiyalar og'irlashuvi emas, balki tezkorlik, muqobilik va profilaktik integratsiya kundalik jinoyatlar bo'yicha ijtimoiy zarar va takroriylikni kamaytirishda barqarorroq ekanini ko'rsatadi..

Kundalik hayotda sodir bo'ladigan jinoyatlar tushunchasi, odatda, yirik ijtimoiy rezonansga ega bo'lmagan, biroq ommaviy tarqalgan va huquqni muhofaza qiluvchi organlar yuklamasining sezilarli qismini tashkil etadigan qilmishlarni qamrab oladi. Mayda o'g'rilik, do'kondan talon-toroj (shoplifting), jamoat joyida tajovuz, mulkka zarar yetkazish, maishiy nizolar fonidagi tan jarohati, transport va jamoat tartibi bilan bog'liq ayrim qoidabuzarliklar shular jumlasidandir. Aynan shu segmentning muhimligi shundaki, u ijtimoiy xavfsizlik hissini bevosita shakllantiradi: fuqarolar huquq tizimini ko'pincha yirik jinoyatlar bo'yicha emas, balki kundalik muammolariga tez va adolatli javob berish qobiliyati orqali baholaydi. Shu ma'noda chet davlatlarda kundalik jinoyatlar uchun javobgarlik masalalarini o'rganish, bir tomondan, jinoyat siyosatining proporsionallik va insonparvarlik tamoyillariga mosligini, ikkinchi tomondan esa tizimning operativligi va barqaror profilaktik samaradorligini baholash imkonini beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi chet davlatlarda kundalik hayotda sodir bo'ladigan jinoyatlar uchun javobgarlikning normativ konstruksiyasi, sanksiya arxitekturasi va protsessual filtrlari qanday ishlashini tizimli tarzda ochib berish hamda amaliy samaradorlikni baholash uchun konseptual mezonlarni ishlab chiqishdan iborat. Vazifalar sifatida, birinchidan, kundalik jinoyatlar bo'yicha javobgarlikning differentsiallashtiruv tamoyillari va ularning sanksiyalarda aks etishini aniqlash; ikkinchidan, muqobil choralar, jumladan, jarima, jamoat ishlari, shartli hukm, davolash va reabilitatsiya dasturlari hamda restorativ tartiblarning qo'llanish mantiqini tahlil qilish; uchinchidan, soddalashtirilgan protseduralar, diversiya va prokuror diskretsiyasining adolat kafolatlari bilan bog'liqligini baholash; to'rtinchidan, ushbu elementlar asosida uch mezonli baholash modelini taklif etish belgilandi.

Kundalik turmushda sodir etiladigan jinoyatlar, odatda, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy ahvoli, madaniyati, huquqiy tizimi va oilaviy munosabatlari bilan bog'liq. Xorijiy davlatlarda ushbu jinoyatlar uchun javobgarlik masalalari har bir davlatning huquqiy tizimi, jinoyat kodeksi va sud amaliyotiga ko'ra farqlanadi.

AQShda maishiy jinoyatlar, ayniqsa, oilaviy zo'ravonlik juda ko'p uchraydi va bu jinoyatga qarshi turli choralar o'tkazib kelinmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, har yili AQShda o'n milliondan ortiq kishi oiladagi zo'ravonlikka duchor bo'ladi.

Oiladagi zo'ravonlik oilaviy munosabatlarda sodir bo'ladigan zo'ravonlik shaklidir. Oiladagi zo'ravonlik ko'pincha ayol va erkak o'rtasidagi munosabatlar o'rtasida sodir bo'lsa-da, u boshqa oiladagi zo'ravonlikni ham tavsiflashi mumkin, masalan, bolaga nisbatan zo'ravonlik, bolaning ota-onasiga nisbatan zo'ravonligi yoki bir oiladagi aka-ukalar o'rtasidagi zo'ravonlik. Merriam-Webster lug'atining ta'rifiga ko'ra, oiladagi zo'ravonlik: "bir oila yoki uy xo'jaligi a'zosining boshqasiga jismoniy shikast yetkazishi; shuningdek: bunday xatti-harakatlarning takroriy yoki odatiy shakli" sifatida tavsiflanadi.

AQSH Kodeksining 42-moddasi 136-bobi uchinchi qismida esa maishiy zo'rlik atamasiga quyidagi ta'rif qo'llaniladi: "Maishiy zo'rlik" atamasi jabrlanuvchining hozirgi yoki sobiq turmush o'rtog'i, jabrlanuvchi umumiy farzandga ega bo'lgan shaxs, jabrlanuvchi bilan birga yashaydigan yoki turmush o'rtog'i sifatida birga yashagan shaxs, yurisdiksiyaning maishiy yoki oilaviy zo'rlik qonunlariga ko'ra jabrlanuvchining turmush o'rtog'i bilan bir xil holatda bo'lgan shaxs tomonidan sodir etilgan jinoyatlar yoki huquqbuzarliklarni o'z ichiga oladi. Amerika Qo'shma Shtatlarida oilaviy zo'ravonlik hukumat va nodavlat tashkilotlar tomonidan muhim ijtimoiy muammo sifatida e'tirof etilgan va bu oqimni to'xtatish uchun AQSH Kongressi tomonidan ayollarni himoya qilish maqsadida turli aktlar qabul qilingan.

Shunday qonunlardan biri Xotin-qizlarga nisbatan zo'ravonlik to'g'risidagi qonun (the Violence Against Women Act (VAWA) dastlab 1994-yilda qabul qilingan va 2005, 2013 va 2022-yillarda qayta tasdiqlangan. Ushbu federal qonunlar Adliya va Sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar vazirligida yangi dasturlar va qonunchilikni yaratish orqali oiladagi zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik, uchrashuvlar va kutib olishlarni bartaraf etish uchun ishlaydi. Qonunchilik hujjatlariga kiritilgan qoidalar bilan bir qatorda, 1995-yilda Amerika Qo'shma Shtatlari Adliya vazirligi huzurida ayollarni himoya qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni davom ettirish uchun Ayollarga nisbatan zo'ravonliklar bo'yicha boshqarma tashkil etildi. Bo'limning asosiy vazifasi uy-joy xavfsizligi kabi tegishli muammolarni hal etish orqali oilaviy zo'ravonlikdan jabrlanganlar uchun natijalarni baholash va yaxshilash edi. Ushbu qonun yordamida AQSH oiladagi zo'ravonlik holatlarida ishtirok etgan shaxslarni tergov qilish va ta'qib qilishni

kuchaytirdi va zo'rvonlik holatlari sonini kamaytirishga erishdi. Shu bilan birga, oilaviy zo'rvonlik qurbonlari uchun maxsus himoya orderlari (restraining orders) joriy etildi.

Yevropa Ittifoqining hisob-kitoblariga ko'ra, har 3 ayoldan 1 nafari (185 milliondan 61 millioni) jismoniy yoki jinsiy zo'rvonlikka uchragan va bu holatlarda o'rtacha 15 yoshni tashkil etgan.

Buni Germaniya davlati misolida ko'rishimiz mumkin. Germaniyada statistik ma'lumotlar bo'yicha oiladagi zo'rvonlik holatlarining umumiy o'sish tendensiyasini ko'rsatadi; 2020 yilda 146 655, 2021 yilda 144 044, 2022 yilda 157 500 holat qayd etilgan.

Ko'pgina xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligida oiladagi zo'rvonlik foydalanib sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan.

Xususan, Polsha Respublikasi JKning 153, 156-moddalarida, Shveysariya Jinoyat kodeksining "Alohida ta'riflar" nomli 2-kitobining "Turmush va sog'liqqa qarshi jinoiy qilmishlar," deb nomlangan birinchi qismida, Shveysariya JKning "Zo'rlikni tasvirlash" nomli 135-moddasini jinoiy zo'rlikning oldini oluvchi moddasida, Ispaniya Jinoyat kodeksining "Jinoyat va jazo" nomli 2-kitobining 153-moddasida oilaviy zo'rlikka qarshi qaratilgan jinoyatlar uchun javobgarlik nazarda tutilgan.

Kundalik maishiy zo'rvonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklar qurbonlari bilan bog'liq xorijiy mamlakatlardagi holatlar o'rganilganda, Boliviya yiliga ayollarning 17 foizi jismoniy zo'rvonlik qurboni bo'lishi, Bangladeshda qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining 50 foizini eri tomonidan xotiniga nisbatan sodir etilishi, Yangi Zelandiyada ayollarning 20 foizi eri yoki birga yashovchi erkak tomonidan jismoniy kaltaklanishi, Pokistonda ayollarning 42 foizi oilada jismoniy zo'rvonlikni o'z taqdiri deb hisoblashi, Ispaniyada har besh kunda qasddan o'ldirilganlarning biri ayollar bo'lib, ular o'z turmush o'rtog'i tomonidan o'ldirilishi, Fransiyada yiliga 25 ming ayollarning eri tomonidan jinsiy zo'rvonlik qurboniga aylanishi, Avstraliyada ayollarning 18 foizi AQSH dollari miqdorida jarima to'lashi qayd etilgan. Albatta, bunday zo'rvonliklar jamiyatdagi axloqiy me'yorlarga zid bo'lib, o'zining ijtimoiy xavfliligi bilan ajralib turadi.

Kelajakdagi izlanishlar uchun kundalik jinoyatlar bo'yicha muqobil choralar ijrosi, probatsiya infratuzilmasining sifati va jarima to'lov intizomi kabi omillarni kompleks empirik o'lchash muhim yo'nalish bo'lib qoladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar orqali jarima va soddalashtirilgan tartiblarni qo'llash jarayonida shaffoflik, kamsitmaslik va ma'lumotlar himoyasi talablarini huquqiy baholash ham dolzarbdir [

Tadqiqot chet davlatlarda kundalik hayotda sodir bo'ladigan jinoyatlar uchun javobgarlikni tashkil etishning asosiy mantiqi sanksiyani og'irlashtirishdan ko'ra, proporsionallik va differensiallashuvni kuchaytirish, muqobil choralar ulushini oshirish hamda protsessual tezkorlikni adolat kafolatlari bilan muvozanatlashga borib taqalishini ko'rsatdi. Kundalik jinoyatlar segmentida eng barqaror yondashuvlar qamoqsiz ta'sir choralari, zarar qoplash va restorativ elementlarni, shuningdek, takroriylikka yo'naltirilgan nazorat va rehabilitatsiya mexanizmlarini tizimli qo'llash bilan tavsiflanadi. Mazkur xulosalar kundalik jinoyatchilikka qarshi kurashishda huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, muqobil choralarni institutsional qo'llab-quvvatlash va soddalashtirilgan tartiblar doirasida himoya kafolatlari mustahkamlash uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi

Adabiyotlar ro'yxati:

1. European Union Agency for Fundamental Rights (2014). Violence against women: an EU-wide survey — Main results, Publications Office of the European Union, Luxembourg
2. Ashworth A. Sentencing and Criminal Justice. Cambridge, Cambridge University Press, 2015. 520 p.
3. . Duff R. A.; Farmer L.; Marshall S. E.; Renzo M.; Tadros V. The Trial on Trial. Volume 3: Towards a Normative Theory of the Criminal Trial. Oxford, Hart Publishing, 2007. 384 p.
4. Braithwaite J. Crime, Shame and Reintegration. Cambridge, Cambridge University Press, 1989. 232 p.
5. Rustambayev M. H. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Toshkent, Adolat, 2019. 560 b.
6. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Москва, Норма, 2020. 832 с.
7. Tonry M. Punishment and Politics: Evidence and Emulation in the Making of English Crime Control Policy. London, Routledge, 2004. 224 p.

